

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli Dönemi Arap Sairlerinden Ebu't-Tayyib El-Gazzî ve Siirleri

AUTHORS: Muhammet Vehbi DERELI

PAGES: 205-226

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2217203>

OSMANLI D NEM  ARAP  A RLER NDEN EBU'T-TAYY B EL- AZZ  VE    RLER 

Muhammet Vehbi DEREL ¹

ÖZET

Arap edebiyat  içerisinde üzerinde en az çalışılan alan Osmanlı dönemidir. Osmanlı dönemi şairlerinden biri olan Ebu't-Tayyib el- azzi (?-1042/?-1632), şam'da yaşamıştır.

Şairin edebiyat  güçlü, şiirleri m kemm l, dili oldukça fasihtir. Onun  airliği bütün güzelliğine rağmen tek bir  sl pta değildir. Kaynaklar Ebu't-Tayyib'e ait bir divandan bahsetmemektedirler. Ona ait en fazla şiirin yer aldığı *Nefhatu'r-Rayhâne*'de Ebu't-Tayyib'in şiirleri toplam 110 (yüz on) beyitten oluşmaktadır. Kasideleri arasında çoğunluğu medih/övgü şiirleri teşkil etmektedir. Ayrıca o, edebî sanatları çokça ve büyük bir ustalıkla kullanmıştır. şiirlerinde öğüt ve hikmet teması da  şik ardır.

Anahtar Kelimeler: Ebu't-Tayyib, Osmanlı dönemi şairi, övgü şiirleri, Arap edebiyat , kaside.

THE ARAB POET OF THE OTTOMAN PERIOD ABUT-TAYYIB AL-GAZZI AND HIS POEMS

The Ottoman period is the least worked field in Arabic literature. Abut-Tayyib al-Gazzi (?-1042/?-1632), is one of the poets of the Ottoman period, lived in Damascus.

The literature of the poet is powerful, his poems are excellent and his language is lucid. Despite all the beauty, he didn't write his poetries on a single style. The resources don't mention a divan belonging to Abut-Tayyib. His poems consist of 110 couplets in *Nefhatu'r-Rayhâne*, in which there are maximum poems belonging to him. Between his qasidas, eulogy poems are predominant. Furthermore, he used largely and skillfully literary arts. In his poems, the theme of advice and wisdom are also obvious.

Key words: Abut-Tayyib, the poet of the Ottoman period, eulogy poems, Arabic literature, qasida.

G R ş

Arap edebiyat  hakkında en az  alışılan alan d nem, Osmanlı dönemidir. Bunun elbette birçok sebebi olabilir. Ancak şu kadarı var ki,    kıtada asırlarca

¹ Dr., D B  zmir Tire Eğitim Merkezi  ğretmeni, e-mail: mvdereli@gmail.com.

hüküm süren bir devletin sınırları içerisinde hem küçümsenmeyecek bir oranda hem de nitelikli olarak Arapça eser kaleme alındığını ve şiir inşad edildiğini kabul etmemek mümkün değildir. Dolayısıyla anılan döneme ait fikrî ve ilmi kültürün, sanatsal birikimin bize ulaşmasında en önemli araçlardan biri olan edebiyat külliyyatını ve dönemin dîvanlarını araştırmamanın gereği yadsınamaz bir zorunluluktur.

Osmanlı döneminin Orta Doğu'da yaşamış şairlerinden biri olan Ebu't-Tayyib Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdillâh el-Ğazzî el-Âmirî ed-Dimeşkî (ç-1042/ç-1632), Dimeşk (Şam) doğumludur. Şairin doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememektedir. Soyu Kureyş'ten Âmir b. Lueyy'e dayanmaktadır. Kardeşi Muhammed Necmuddîn el-Ğazzî (h.1061) de âlim bir zat olarak bilinmektedir.²

Ebu't-Tayyib, Edebiyat ilimlerini hocası Kadı Muhibbuddîn'den, Fıkıh ise Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden Şihâbuddîn Ahmed el-Aysâvî'den³ (941/1534-1026/1617) almıştır. Mısır'a giderek oradaki âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Memleketi Şam'a döndükten sonra bir süre Şafiî Kisâî medresesinde ders vermiş, daha sonra buradan ayrılmıştır. Öğrencileri arasında Ahmed b. Şahin el-Kıbrısî ed-Dimeşkî (h.1053) meşhurdur.⁴

Ebu't-Tayyib, zâhid, üstün ahlaklı, ufku geniş bir kimsedir. Engin görüşlü ve son derece zeki biridir. Kendi zamanındaki şairlerin en güzel ve en etkili söz söyleyeni olup, bütün dünyanın onun belâğat ve fesahatteki gücüne şahit olduğu ifade edilmektedir.⁵ Kaynaklar bize onun güzel hat yazdığından da bahseder. Edebiyatı güçlü, şiirleri mükemmel, dili oldukça fasihtir. Onun şiiri, şairliği bütün güzelliğine rağmen tek bir üslûpta olmayıp çeşitlilik arz eder. Şiirlerinde değişik tarzlar göze çarpar. Saf Arap şiiri ve diğer şiir külliyyatının büyük çoğunluğuna hakim olduğu için edebî yönü oldukça kapsamlı ve güçlüdür.

Kaynaklar Ebu't-Tayyib'e ait bir divandan bahsetmemektedirler. Hayatı ve eserleri hakkında da elimizde fazla bilgi yoktur. Ancak sadece onun değil, aynı zamanda yaşadığı dönemin de karanlık kalmaması noktasında kendisine çok şey borçlu olduğumuz Muhammed Emin el-Muhibbî'nin (1061/1650-1111/1699) *Hulâsatu'l-Eser* ve *Nefhatu'r-Rayhâne* adlı eserleri ile Şihabuddin Ahmed el-Hafâcî'nin (ö.1069/1659) *Rayhânetu'l-Elibbâ*'sında kısaca onun hayatına ve şiirle-

² Kardeşi hakkında geniş bilgi için bkz. el-Muhibbî, Muhammed Emîn Fadlullâh b. Muhibbiddîn b. Muhammed *Hulâsatu'l-Eser fî A'yânî'l-Karnî'l-Hâdî Aşar*, Dâru Sâdir, Beyrut, tsz., IV, 189; İbnu'l-Ğazzî, Şemsuddîn Ebu'l-Meâlî Muhammed b. Abdirrahmân, *Divânu'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kısraî Hasen), Beyrut, 1995, III, 386.

³ Aslen Şam'a bağlı olan Aysâ nâhiyesinden olduğu için oraya nispetle Aysâvî denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. Babası Aysâ'dan gelip, Şam'da yerleşmiş idi. Aysâvî, Şam'ın büyük âlimlerinden, ileri gelen zâatlarından idi. Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, Beyrut, 1980, I, 276; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Beyrut, 1957, II, 215.

⁴ Ahmed b. Şahîn hakkında geniş bilgi için bkz. el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne ve Raşhatu Tîlâî'l-Hâne* (nşr. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, I. bs. b.y.y., 1967, I, 96.

⁵ el-Muhibbî, Muhammed, *Hulâsa*, I, 135.

rine yer verildiğini görüyoruz. Şairin hayatı ve şiirlerine yönelik olan bu çalışmada yararlanılan en önemli iki kaynak el-Muhibbî'nin eserleri olmuştur.

Ebu't-Tayyib, ömrünün sonraki yıllarında bir hastalığa yakalanmış ve aklî dengesi bozulmuştur. Bu haline rağmen Ebu's-Suûd Efendi'nin (ö. 982/1574) tefsirini istinsahla uğraştığı nakledilir. Şam'da vefat eden Ebu't-Tayyib, Şeyh Arslan mezarlığına defnedilmiştir.⁶

DÎVANI VE ŞİİRLERİNİN MUHTEVASI

Ona ait en fazla şiirin yer aldığı *Nefhatu'r-Rayhâne*'de Ebu't-Tayyib'in şiirleri toplam 110 (yüz on) beyitten oluşmaktadır. Bunlardan yedisi mukattaa olup toplamda on beş beyittir. Kasidelerinin sayısı ise beştir. Kasideleri arasında da çoğunluğu medih şiirleri teşkil etmektedir. Bunlardan biri ise müstakil olarak aşkı ve sevgiliyi anlattığı gazel türündendir.

1. Gazel

Ebu't-Tayyib gazelinde Klasik Arap edebiyatının etkili bir örneğini sunar. Aşka, sevgiye, fizikî olarak kadın tasvirine, betimleme ve benzetmelere yer verir.

Şair, hissî gazel açısından bakıldığında çoğunlukla kadının yüzünden, endamından ve bakışlarından bahseder. Bir kasidesinde şair sevgiliyi, onun yüzünü, bakışını ve endamını şöyle tasvir ediyor: (Tavîl)

وَفِي الصَّدْرِ بَدْرٌ فِيهِ لَمْ تَحْظَ أَعْيُنُ وَلَا صَوْرَتُهُ لِلنُّفُوسِ قُلُوبُ
مُحَيَّاهُ رَوْضٌ نَاضِرٌ فِي تَنْثِيرِهِ نَظَائِمٌ مِنْهَا بَاهِرٌ وَعَجِيبُ
قَنَاةٌ عَلَيْهَا لِلشُّمُوسِ مَطَالِعُ وَمَرَكَزُهَا دُونَ الْإِزَارِ كَثِيبُ
بَعِيدُ مَنَاطِ الْقُرْطِ سِحْرٌ لِحَاطِهِ ذَهَبٌ بِأَبَابِ الرِّجَالِ لَعُوبُ
يَجُولُ وَشَاحٌ أَوْ تَعَصُّ دَمَالِجُ إِذَا لَاحَ فِي بُرْدٍ وَمَاسٍ قَضِيبُ

0

5. Göğsümde ne bir gözün baktığı, ne de kalplerin gönüllere tasvir ettiği bir dolunay var.
6. Onun yüzü görkemli bir bahçedir, yüz hatlarında ona ait parlak ve hoş çizgiler var.
7. Üzerinde bir allık var, güneşler doğar (oraya), yamaçları dışında onun ortası kum yığınıdır. (Yanakları kum yığınlarını andırır.)

⁶ Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsa*, I, 135; *Nefhatu'r-Rayhâne*, I, 85; el-Hafâcî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Rayhanetu'l-Elibbâ ve Zehraui'l-Hayâti'd-Dunyâ* (nşr. Ahmed İnâye), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, I, 150; İbnu'l-Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III, 386.

8. 8 Küpesinin mesafesi büyüleyicidir, ona bir anlık bakış, yiğitlerin akıllarını alır, tam bir güzellik âbidesidir.
9. 10 Bir elbise içerisinde görüldüğü ve filiz gururla yürüdüğü zaman cepkenleriyle sarmaş dolaş oluncaya kadar pelerini havalarda uçuyor.

Şairin aynı şiirinin bir başka beytinde aşkı anlatarak afif gazel örneği verdiğini görüyoruz:

بَدِيعُ الثَّنِيِّ لِلْهَوَاءِ وَلِلْهَوَىٰ نَسِيمٌ يُبَارِي لُطْفَهُ وَنَسِيبُ

Aşka meyillidir o, aşkın da hoşluğuna meydan okuduğu meltemi ve gazeli vardır.

Bir gazelinde Ebu't-Tayyib kadını yavru bir ceylana, aslana, meleğe ve aya benzetiyor. Sonra da aşkıandan, sevgisinden ve vuslattan bahsediyor. (Kâmil)

- 1 رَشَاءُ تَمَكَّنَ مِنْ فُؤَادِ التَّائِبِ فِي قَفَرٍ حُبِّهِ وَفِي بَيْدَائِهِ
- 2 أَسَدٌ يَجُولُ بِجِلْيَةِ الْحُسْنِ الَّتِي فِيهَا الْأَسْوَدُ تَكُونُ مِنْ أُسْرَائِهِ
- 3 مَلَكٌ تَرَى رُمَحَ الْقَوْمِ وَقَوْسَ حَاجِبِهِ وَسَيْفَ اللَّحْظِ مِنْ نُظْرَائِهِ
- 4 قَمَرٌ تَرَى نَحْوَ مِرَآةِ السَّمَاءِ وَفِيهِ أَثَرٌ بَدْرُهُ بِإِزَائِهِ
- 5 أَثَرِي أَرَى نَفْسِي مُفَكِّهَةً بِهِ لَيْلًا يَحْنُ إِلَيَّ فِي ظُلُمَائِهِ
- 6 فَلَيْكُمُ تَطَاوُلَ نَأْيُهُ عَنِّي وَذُقْ تَبَهُ عَنَّا لَا ذُقْتَ طَعْمَ عَنَائِهِ
- 7 فِي لَيْلَةٍ تَلْقَى الْكَيْبَ مُفَكِّراً مِمَّا بِهِ يَرَعَى نُجُومَ سَمَائِهِ
- 8 لَوْلَا غَزِيرُ الدَّمْعِ أَحْرَقَهُ الْحَشَا لَوْلَاهُ أَصْبَحَ مُعْرِقاً بِبُكَائِهِ
- 9 أُمَعِّنِي دَعْ عَنْكَ تَعْنِيفِي فَلَيْسَ سَاطِعٌ يُطِيعُنِي سَمْعِي عَلَى إِصْغَائِهِ
- 10 لَمْ يُصْنَعْ لِلتَّعْنِيفِ مَسْمُوعٌ وَاللَّهُ رَسَخَ الْهَوَى وَالْوَجْدُ فِي سَوَادِهِ
- 11 يَا صَاحِبِي سَلَاهُ هَلْ مِنْ عَوْدَةٍ بِزَمَانٍ أَنَسِ تَمَّ لِي بِلِقَائِهِ
- 12 أَمْ هَلْ وَصَالٌ أَرْتَجِيهِ مِنْهُ أَوْ وَعْدٌ قَابَقَى فِي انْتِظَارِ وَفَائِهِ
- 13 أَمْ هَلْ أَسَامِيرُ طَيْفُهُ مِنْ بَعْدِ أَنْ قَاسَيْتُ فَرْطَ نُفُورِهِ وَإِبَائِهِ
- 14 فَهَوَاهُ دَاءٌ ضَمِنَ قَلْبِي لَا يَزُو لُ وَمَا لِقَلْبِي مَخْلَصٌ مِنْ دَائِهِ
- 15 فَأَنَا الْمُقِيمُ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَالْوَلَا وَأَنَا الَّذِي فِي الرَّقِّ مِنْ خُدَمَائِهِ

5. Sevgisinin ıssız çöllerinde ve kumlarında yolunu kaybetmiş şaşkının gönlünde bir yavru ceylan yer etti.

6. Aslanların esirlerinden olduğu güzellik kapanında bir aslan geziyor.

7. Yeni bir mızrağı, kaşının yayını, bakışının kılıcını (ancak) benzerlerinde görebildiğin bir melektir o.

8. Göğün aynasına doğru gözüken bir aydır o. Onun dolunayı hizasında iz bırakmıştır.

9. Ne dersin, karanlıklarında bana özlem duyduğu bir gecede nefsimi onunla avunmuş görüyorum.

10. Onun benden uzaklaşması ne kadar uzun sürdü. Senin tatmadığın kadar yorgunluğu tattım onunla.

11. Bir gece, gökyüzündeki yıldızları gözlediği ve başına gelenleri düşündüğü halde bir dertliyle karşılaşsın.

12. Keşke iki gözü iki çeşme olanı, bir alev sarmasaydı. Keşke ağlamak-tan kendinden geçmiş olmasaydı!

13. Ey beni kınayan kişi! Bırak bu tavrı! Çünkü itaat konusunda kula-ğım beni dinlemiyor.

14. Aşk içine işlemiş ciğerine yerleşmiş. Aşk sarhoşunun kulağı azarı duymadı.

15. Ey iki dostum! Sorun ona, kendisiyle kavuşmamın gerçekleşeceği dostluk anına hiç dönüş var mı?

16. Yoksa kendisine umut bağladığımız vuslatlar mı var yahut onun ve-fasını beklemeyi sürdürecektir bir vaat mi var?

17. Yoksa aşırı nefretinin ve terkedişinin ızdırabını çektikten sonra gece-leri hayaliyle konuşmaya devam mı edeyim?

18. Onun aşkı kalbimin derinliğindeki derttir ki kaybolmaz. Onun der-dinden kalbimin hiç kurtarıcısı yok.

19. Ben sevgi ve dostluk üzereyim. Ben onun kölesiyim hizmetçilerin-denim.

Gazelinde sevgilisinin isminden bahsetmeyip, abartılı aşk maceraları gibi konulara dalmadığından Ebu't-Tayyib'in geleneksel hissî gazel türünden uzak durduğu anlaşılmaktadır.

2. MEDİH

Aslında Ebu't-Tayyib'in medihlerinde kimi ya da kimleri övdüğü çok açık değildir.

Aşağıdaki kasidenin mukaddimesinde bir genci tasvir ederken, onun yüzü-nün güzelliğini, alnının parlaklığını ifade etmektedir. Burada övdüğü kişinin ken-disi olması mümkündür. Daha sonra şair, kasidenin yapısında çok önemli bir unsur olan tehallusu başarılı bir şekilde gerçekleştirmekte ve o gence su veren kadından bahsetmektedir. Onun şimşek gibi parlak, kıpkırmızı, ateşten bir kor ve misk kokulu olduğunu belirterek onu övünmektedir. (Kâmil)

- 1 وَفَتَى يَرْفُ بِمِثْلِ ثَوْبِ نُضَارٍ وَعَنَائِثٍ تَرْتَجُّ تَحْتَ إِزَارٍ
 2 أَمَّا مُحْيَاهُ الْوَسِيمُ فَإِنَّهُ مُنَحُّ الْقُلُوبِ وَمَطْمَحُ الْأَنْظَارِ
 3 شَفَعَتْ ذَوَائِبُهُ الدُّجَى وَجَبِينُهُ بَهَرُ الْهَالِ عَشِيَّةَ الْإِفْطَارِ
 4 يَرْتَوِ بِأَكْحَلِ كَالْجَرَارِ فِيَا لَهُ مِنْ أَسْوَدِ ذِي أَيْضٍ بَتَارِ
 5 تَبْدُو لَهُ أَسَدُ الْعَرِينِ طَوَاهِرًا فَيُعِيدُهَا أَخْفَى مِنَ الْأَسْرَارِ
 6 صَنَمٌ تَخِرُّ لَهُ الْبَطَارِقُ سُجْدًا لِيُجِيرَهُمْ فَيَهْلُهُمْ فِي النَّارِ
 7 إِنْ قُلْتُ بَدْرٌ رَأَيْتُ رَأْيِي بِسُفُورِهِ أَوْ قُلْتُ رَيْمٌ رَاعَنِي بِنْفَارِ
 8 لَوْ أَنْكَرْتُ مِنِّي هَوَاهُ حَوَارِجِي فَشُحُوبُ جُسْمَانِي بِهِ إِقْرَارِي
 9 لَمْ أَنْسَهُ وَاللَّيْلُ بَحْرٌ مُزِيدٌ بِجُومِهِ وَأَدِيمُهُ مِنْ قَارِ
 10 وَإِذَا بِهِ وَافَى يَفُوحُ كَأَنَّمَا زُرْتُ غَالِثُهُ عَلَى عَطَارِ
 11 صَدَعَ الدُّحْنَةَ فَارِيًا دَيَّجُورَهَا عَنْ بَدْرِ تَمِّ مُشْرِقِ الْأَنْوَارِ
 12 وَافْتَرَّ يَنْسَمُ عَنْ ثَنَائِي وَامِضٍ بِلَالِي نَسَقِ النَّظَامِ صِغَارِ
 13 غُلَّتْ بِخُرْطُومِ كُمَيْتِ سَلْسَلٍ لَا مَزَّةَ كَلَّا وَلَا مُصْطَارِ
 14 رُوحٌ بِلَا جِسْمٍ وَلَكِنْ جَوْهَرٌ مُصَدِّقٌ بِالْقَارِ وَالْفَخَارِ
 15 لَوْ عَبَّ سَاقِيهَا دُجَى فِي كَاسِهَا لَرَأَيْتَ بَدْرًا لَسَّ شَمْسَ نَهَارِ
 16 حَمْرَاءُ تَحْسِبُهَا عَقِيْقَةً بَارِقٍ إِنْ لَمْ تَكُنْهَا فَهِيَ حَدْوَةٌ نَارِ
 17 مِسْكِيَّةٌ فَكَأَنَّهَا دَمٌ شَادِنٍ يَحْتَلُّ مِنْ كَاسَاتِهَا فِي قَارِ
 18 وَهَابُ أَدْوَادِ الْمَطَافِلِ يَكْتَفِي بِسُقُوبِهَا بَلْ وَاهِبُ الْأَخْطَارِ
 19 يُنْسِي أَحَادِيثَ الْمَكَارِمِ إِنَّهُ مُلْغِي الْوُعُودِ وَمُهْدِرُ الْأَعْدَارِ
 20 يَطْفُو السَّخَاءُ عَلَى أَسْرَتِهِ كَمَا يَطْفُو الْفِرْنْدُ عَلَى الصَّقِيلِ الْعَارِي
 21 مَا زَالَ فِي طَلَبِ الْعُلَا حَتَّى ابْتَرَى كَهْلًا فَأَذْرَكَ حَمْسَةَ الْأَشْبَارِ
 22 فِي بُرْدَتَيْهِ أَبُو دُوَادَ لِجَارِهِ وَلَمَنْ يُنَاوِيهِ أَبُو الْأَذْعَارِ
 23 مَوْلَايَ يَا كَهْفَ الْأَفَاضِلِ وَالثُّهَى وَيَعِينِ يَبْتَ اللَّهُ ذِي الْأَسْتَارِ
 24 إِنِّي لِأَكْبَرُ مِنْكَ هَيْبَةً ضِعْمٍ وَأُجْلُهَا مِنِّي عَنْ الْإِكْبَارِ

سَأَقُولُ فِيكَ الشَّعْرَ يَقْطُرُ حُسْنَهُ أَوْ يُسْتَمَدُّ السَّحْرُ مِنْ أَشْعَارِي
يُزْرِي بَوْشِي الرُّوضِ نَمَقَ نُورِهِ كَفَّ التَّسِيمِ وَرَاحَةَ الْأَمْطَارِ

5. Bir genç ki parlak bir elbise ve elbisenin altında dalgalanan etek gibi göz kamaştırıyor.
6. Onun yüzü çok güzeldir. Zira o, kalplerin bahşışı, bakışların burcudur.
7. Onun zirveleri gece karanlığına şefaatt eder. Alnı ise, iftar saatindeki hilalin galip parlaklığıdır.
8. Keskin bir kılıç gibi sürmeli gözüyle bakıyor. Karbeyazlık içerisinde ne biçim bir siyahlık bu!
9. Mağara aslanları ona açıkça gözüküyor ve onu sırlardan daha gizemli hale çeviriyor.
10. Bir put ki, patrikler bile eman almak için ona secde ederler. O da onları cehenneme sürükler.
11. Bir dolunay beni parlaklığıyla kuşkulandırdı desem yahut bir ceylan kaçıyla beni korkuttu.
12. Âzâlarım şayet ona olan aşkımı inkâr ederse, bedenimin zayıflığı onu ikrar ederdi.
13. Gece yıldızlarıyla köpüklü bir deniz ve onun toprağı zift olduğu halde ben onu unutmam.
14. Onu karşımda görünce bir koku yayılır. Sanki onun şeffaf elbiseleri esans dükkânının önünde düğmelenmiş.
15. Nurları aydınlatan tam bir dolunaydan yağmurlu ve bulutlu bir günün zifiri karanlığını mesafeler kat ederek yarıp çıkardı.
16. Dizilmiş küçük incilerle, parlak dişleriyle ansızın tebessüm etti.
17. Mezze ve mustâr şarabıyla değil, art ardına içtiği keskin şaraplarla hastalandı.
18. Bedeni olmayan bir ruhtur o. Fakat zift ve pişkin toprakla karışmış bir cevherdir.
19. Şayet onun sâkisi kadehini gece karanlığında doldursa, dolunayın gündüzün güneşini gizlediğini görürdüm.
20. Kıpkırmızıdır o, onu bulutun çaktığı şimşek sanırsın. Öyle değilse, ateşten bir kordur o.
21. Misk kokuludur, sanki yavru bir ceylanın kanıdır. Onun misk kaseslerinden (sürünür) tepelerde oturur.

22. Yeni doğmuş yavrusuyla yetinen develerin azıklarını verir. Bilakis pek çok deve hibe eden de odur.

23. Kerem sahiplerinin sözlerini unutturur, o sözleri hükümsüz kılar, mazeretleri ortadan kaldırır.

24. Cömertlik döşeklerinin üzerine çıkıp yüzüyor. Kılıcın bir diğer kılıcın üzerinde yüzdüğü gibi.

25. Şerefi yüksek mevkileri aramaya devam ediyor ve nihayet yetişkinliğe ulaştı ve ellisine erişti.

26. Onun hırkasında komşusu için Ebu Duâd var. Ona uzak olanlar için ise Ebu'l-Ez'âr var.⁷

27. Ey efendim! Ey faziletlilerin, aklın ve Allah'ın örtülere bürünmüş evinin bereketinin sığınağı!

28. Ben seni kesinlikle bir sansarın heybetinde görüyorum. Onu büyütmeye gerek olmayacak kadar yüce görüyorum.

29. Senin hakkında bir şiir söylüyorum, güzelliği sürekli dökülecek. Yahut sihir şiirlerimden medet umacak.

30. Meltemin avuç içi ve yağmurların neşesinin parlaklığını bezediği bahçelerin göz alıcılığını değersiz kılacak.

Bir başka medih şiirinde mukaddimede kendisini kınayan kişiyi eleştirdikten sonra memdûhunu övmeye başlıyor ve onun faziletlerinden bahsediyor. (Kâmil)

⁷ Ebû Düâd iyi komşuluk konusunda darb-ı mesel olmuş biridir. İbn Haccâc'ın cariyesidir. Ebu'l-Ez'âr ise insanların kendisinden korkup kaçtığı bir kimsedir. Bkz. *Nefha*, I, 91. Şair böylelikle o çevrede herkesin bildiği iki kişiyi ve onlarla ilgili hadiseleri hatırlatarak telmih sanatı yapmıştır.

- 1 أُمُورِي فِي الْحُبِّ لَا مُتَوَانِي مَا أَتَتْ مِنْ وَلَهِي وَمِنْ سُلُوَانِي
- 2 لَا تَسْقِنِي مَاءَ الْمَلَامِ فَإِنَّمَا عَيْنَايَ مِنْ مَاءِ الْهَوَى عَيْنَانِ
- 3 وَلَهُ بِجَانِحَتِي صَوْنٌ حَدِيثُهُ دَيْنٌ وَشَأْنِي مُخْبِرٌ عَنْ شَأْنِي
- 4 لَوْلَا ضِرَامُ شَبِّ بَيْنَ حَوَانِحِي لَعَرَفْتُ مِنْ غَرْبِي بِالطُوفَانِ
- 5 رِفْقًا فَلَا غَيْرَ الْمَنِيَةِ وَالْحَوَى هُوَ أَوَّلُ وَهْيِ الْمَحَلِّ الثَّانِي
- 6 لَيْتَ الَّذِي فَهَقْتُ كُؤُوسَ جُفُونِهِ أَنَّهُى بِهِنَّ إِلَيْكَ مَا سَقَانِي
- 7 إِنَّ الْمُدْرَبَةَ الطَّيْبِي وَلِحَاطَهُ أَتَى اتَّجَهْتُ مِنَ الْهَوَى سَيَّانِ
- 8 لِلَّهِ مِنْ أَجْفَانِ جُوذِرِ كَلَّةٍ يَرَعَى الْحَشَا بَدَلًا عَنْ الْحَوَازِ
- 9 يَطْفُو النَّعِيمَ عَلَى غَرَارَةٍ وَجْهِهِ فَتَرَفُ مِنْهُ شَقَائِقُ النُّعْمَانِ
- 1 مُتَوَضِّعُ الْقِسَمَاتِ يَبْرَحُ خَالِبًا مِنِّي جَنَانِي جَاذِبًا بَعْنَانِي
- 1 وَبَغِيضَةُ سُبُلِ الْغَرَامِ إِلَيَّ مَا لَمْ يَعْتَسِفْهَا ضَلَّةُ الْهَجْرَانِ
- 1 قُتِلْتُ بِصَوْبٍ مِنْ صَبِيرِ غَمَامَةٍ لَمَعَتْ بِمِثْلِ مَصَابِحِ الرُّهْبَانِ
- 1 فَرَحٌ تَمَكَّنَ مِنْ نِصَابِ دُونِهِ أَخَذُ الْكَمِيِّ بِمَنْكَبِي تَهْلَانِ
- 1 يَقِظُ بِأَعْقَابِ الْأُمُورِ كَأَنَّمَا يُدْلِي بِجَسَاسٍ إِلَى الْكِتْمَانِ
- لا تَطْبِيهِ مُدَامَةً تُجَلَى عَلَى عَزْفِ الْقِيَانِ وَرَتَّةِ الْعِيدَانِ
- عَمَّتْ فَضَائِلُهُ وَذَاعَ نَوَالُهُ كَالشَّمْسِ لَا تَخْفَى بِكُلِّ مَكَانِ
- وَاسْتَجْلَاهَا عَدْرَاءُ عُلِّ رُضَابُهَا حَمْرَاءَ تَهَزُّ بِالنَّجِيعِ الْقَانِي
- شَجَّتْ بِذِي خَصَرٍ يُبَدِّدُ فَوْقَهَا حَبِّاً يَجُولُ كَأَعْيُنِ النَّيْنَانِ

5. Sevgi hususunda beni kınayıp gevşeklik göstermeyen kişi! Benim üzüntümünden ve tesellimden sana ne!

6. Beni kınama kadehini sunma! Zira benim iki gözüm aşkın suyundan iki pınardır.

7. Sözünü korumak yüreğimde bir borçtur. Hâlim şanımin habercisidir.

8. Kaburgalarım arasında tutuşan bir alev olmasaydı, batı tarafımdan gelen tufanda boğulurdum.

9. Nazik ol! Zira ölüm ve aşk yanığından başkası yok. Ölüm birinci, diğeri ise ikinci sırada.

10. Göz kapaklarının çanakları yaldızlı ve gösterişli olan kişi, keşke bana sunduğu içeceği onlarla sana ulaştırsaydı!

11. Yalnız kalanlar ceylanlar ve bakışlarıdır. Aşk derdiyle nereye yönelsem yöneleyim her yer aynıdır.

12. Havzân otu yerine çer-çöple otlayan Kelle vadisinin küçük yaban ineğinin göz kapaklarına aşk olsun!

13. Nimetler yüzünün gençliği üzerinde görünüyor da ondan gelincik çiçeği dalgalanıyor.

14. Güzel bakışlı, yularımı tutmuş kalbimi benden çalıp gidiyor.

15. Hicran yitiği onunla karşılaşmadığı sürece aşkın yolları bana sevimsiz gelir.

16. Rahiplerin ışıkları gibi parlayan bir bulut kümesinin sağanağıyla can verdi.

17. Bir dal ki, altındaki temele yerleşti, eli silahlı kahramanı omzuma almak, yüce bir dağı kaldırmaktır.

18. İşlerin peşini dikkatle takip eder o. Sanki bir casus gizliliği sağlıyor.

19. Ut sesi ve şarkıcı kızların nağmeleriyle tazelenen bir içki, onun gönlünü hoş etmez.

20. Onun faziletleri herkesi kuşatmış, cömertliği her yana yayılmıştır. Tıpkı hiçbir yere gizli kalmayan güneş gibi.

21. Onun faziletlerini, derdinden tükürüğü kıpkırmızı hale gelen ve derdine çare olacak ilaçla alay eden o genç kıza açıkla!

22. Aşkından dolayı yüklerini atan ve balıkların gözleri gibi dönen belalıyla yaralandı.

3. ÖĞÜT VE HİKEM

Şairin şiirlerine bakıldığında onlardan bir kısmının muhataba öğüt ve tavsiye niteliğinde olduğu görülecektir. Aşağıdaki kasidesinde Ebu't-Tayyib, karşısındakine aşka dair bazı tavsiyelerde bulunuyor, onu teselli ediyor ve onun nasihatinden yüz çevirmemesi gerektiğini ifade ediyor. (Kâmil)

- 1 نَهْنِه دَوَالِحَ جَفْنِكَ الْمَقْرُوحِ وَأَرْحَ طَلَائِحَ قَلْبِكَ الْمَجْرُوحِ
- 2 وَدَعِ الْهَوَى طَلَقَ الْعِنَانِ لِأَهْلِهِ وَارْبَأْ بِنَفْسِكَ عَنْ رُبَاهِ الْفِيحِ
- 3 فَلَرُبَّمَا ضَاقَ الْفَضَاءُ بِأَهْلِهِ وَلَرُبَّمَا سُدَّتْ مَهَافِي الرِّيحِ
- 4 كَمْ ذَا تَبَيَّتْ مُسَهَّدًا تَرَعَى السُّهَى مُتَمَلِّمًا مِنْ لَاعِجِ التَّيْرِيحِ
- 5 كَمْ ذَا تَصُدُّ عَنِ النَّصِيحِ عِمَائَةً وَتَرَى وَلِيَّ النَّصِيحِ غَيْرَ نَصِيحِ
- 6 وَمُمنَعِ كَابِنِ الْغُرَالَةِ دُونَهُ غَابَا حِمَى مِنْ ذُبُلٍ وَصَفِيحِ
- 7 لَمْ يَعْثَلِقْ مُضْنَاهُ مِنْهُ بِزُورَةٍ تُشْفِي وَلَا فَتْكِهِ بِمُرِيحِ
- 8 لَوْ شِئْتُ لَا شِئْتُ الْمَعَادَ إِلَى الْهَوَى لَرَأَيْتَنِي بِالرُّوحِ غَيْرَ شَجِيحِ
- 9 وَرَأَيْتَ آرَامَ الصَّرِيمِ سَوَانِحًا فِي مَجْلِسِي وَصَوَادِرًا فِي سُوحِي
- 1 وَرَأَيْتَنِي ضُمَّتْ عَلَى مُتَنَسِّكِ مُتَعَفِّفٍ حِينَ اللَّقَاءِ كُشُوحِي

5. Yaralı göz kapağının bulutlarını dindir! Yaralı kalbinin yorgunluklarını bitir!

6. Aşk bütünü her şeyiyle sahibine bırak! Kendini aşkın uçsuz bucaksız hoş kokulu tepelerinden uzak tut!

7. Uzayın kendi ahalisine dar gelmesi mümkündür. Rüzgârın estiği yollar da kapanabilir.

8. Günlerce acı veren yakıcı aşktan dolayı kıvranarak küçük aydaki yıldızlardan birini gözleyerek uykusuz geceliyorsun sen!

9. Nicedir sapkınlıkla mürşitlerden yüz çeviriyorsun. İrşat ehlini samimi görmüyorsun.

10. Kuru çalılar ve kayalıklardan oluşan koruluğu kaybetmiş ceylan yavrusu gibi (kibrinden) herkesi engelliyor, yüz çeviriyorsun.

11. Ne onun derdinden bitkin düşen kendisi ve şifa verecek bir yalana tutundu, ne de ona huzur veren bir gerekçeyle öldürdü.

12. aşka dönmeyi istemem ama bir şey dileseydim beni kesinlikle isteksiz bir ruh halinde görürdün.

13. Kılıçların izlerini meclisimde uğur, mekânımda bela olarak görürsün.

14. Kavuşma anında beni böğrü (kemer) zâhit ve iffetli birine bağlanmış görürsün.

Bu gruba dahil edilebilecek şiirlerinden biri ise aşağıdaki mukattaadır. Şair burada bir durum tespitinde bulunmuş, ardından kendi tavrını tasvir etmiştir. (Kâmil)

1 صَادَقْتُهُ مُتَبَدِّلًا بِصِحَابِهِ يَوْمًا فَأَقْصَرَ عَنْهُمْ فِي مَنَزِلٍ
2 وَتَرَكْتُهُ نَهَبَ الرَّعَاعِ وَإِنَّهُ أَشْهَى إِلَيَّ مِنَ الرَّحِيقِ
...أ...أ...

5. Bir gün arkadaşlarına cömertlik gösterdiğine rastladım. Ancak onları evde ihmal etti.

6. Ve bana yayılıp giden güzel kokulardan daha cazibeli olduğu halde onu bayağı insanların yağlamasına izin verdim.

4. HAMRİYYAT

Şairin tespit edilebilen şiirleri arasında hamriyyata yani içkiyi övmeye dair müstakil bir şiiri yoktur. Yine de kısmen içkiden bahsetmiştir. Aşağıdaki beyit bunun bir örneğidir.

وَسَبَّيْةٌ مِنْ خَمْرِ عَائَةِ مَزَّةٍ نَظَمَ الْجَزَاجُ بِهَا عُقُودَ حُجَانٍ

1. Nice cariye vardır ki, karışımı inci gerdanlık olan âne şarabından bir mezedir.

KASİDENİN YAPISI

Kaside, birbirini şekil ve anlam bakımından belli bir ahenk açısından tamamlayan unsurlardan oluşur. Tam ve mükemmel bir kaside üç esas kısımdan meydana gelir. Bunlar, aşktan bahseden bir giriş, övülen kişiye ulaşmak için yapılan seyahatler ve kastedilen kişi veya kabile için methiye veya hicviye bölümleridir. Şairin kasidelerinin yapı bakımından mukaddime (giriş), tehallus (bir konudan diğerine geçiş), hatime (sonuç) ve vahde (konu birliği olmak üzere dört yönden incelenmesi uygun olacaktır).⁸

Ebu't-Tayyib, bir kasidesinin mukaddimesinde konuyu aşka getirmeden önce şu beyitleri söyler:

⁸ Bkz. Tasa, Muhammet, *İbnü's-Semmân ve Şiirleri*, Konya, 2007, s. 129-130.

أَمَّا أَنْ مِّنْ نَّجْمٍ الشُّجُونِ غُرُوبُ وَحَتَّى مَتَى رِيحُ الْفُتُونِ تَنْوُبُ
 2 تُكَلِّفُنِي مِّنْ بَعْدِ سُلُوانِ صَبَوْتِي شِمَالٌ تُعْنِي مُهْجَتِي وَجَنُوبُ
 3 سَهَرْتُ لَهَا نَائِي الْمَضَاجِعِ فَاتَّبِرَى لَهَا يَيْنَ أَحْنَاءِ الضُّلُوعِ لَهَيْبُ
 4 إِذَا رَكِدَتْ رِيحٌ وَقَرَّ نَسِيمُهَا أَبَى مِنْهُ إِلَّا أَنْ يَعُودَ هُبُوبُ

1. Hüzün yıldızlarının batma vakti gelmedi mi, çile rüzgârları daha ne zaman dönüp gidecek?

2. (Ayrılık sonrası) tam teselli bulmuşken özlemim bana ağır geliyor, kuzey ve güney ruhuma yorgunluk veriyor.

3. Onun için yataklardan uzak kalarak uykusuz sabahladım, onun için göğüs kafesimin kemikleri arası alev aldı.

4. Rüzgâr dinip de meltem karar bulduğunda ancak küçük bir esintinin gelişi beklenir.

Şair böylelikle şiirine bir sitem ve serzenişle başlamış oluyor. Ardından da memdûhunu methederek, konuyu onunla kavuşmaya getiriyor. Şairin bu mukaddimenin devamındaki sevgiliyi tasvirini daha önce gazellerinden bahsederken vermiştik. Burada da onun devamını vermeyi uygun görüyoruz. (Tavîl)

1	يُرَى مِنْهُ فِي رَيْمٍ مَهَاءٌ وَضَيْعٌ وَيَعْرِضُ فِي الْأَحْلَاءِ مِنْهُ مَهَبٌ	1
1	يَشُوبُ الرِّضَا بِالصَّدِّ وَالْوَصْلَ بِالْقَلَى وَمَا هُوَ إِلَّا مُسَقِّمٌ وَطَبِيبٌ	1
1	تَمْنَعُ إِطْمَاعٍ وَإِطْمَاعٍ مَانِعٍ وَدُرٌّ وَدَلٌّ رَائِقٌ وَخُلُوبٌ	1
1	دَعَانِي إِلَى الرَّجْعَى عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنَ الْحُسْنِ وَالْأَهْوَاءِ مِنْهُ تُرِيبٌ	1
1	دَعَا سَائِرِي مِنْ كُلِّ غُضُوٍّ وَكَلَّمَا دَعَا مِنْهُ دَاعِيَهُ أَجَابَ مُجِيبٌ	1
1	لُسَيْتُ مِنَ الصُّدُغِ الْجَنِيِّ بِعَقْرَبٍ لَهُ بَيْنَ وَرْدِ الْوَحْتَيْنِ دَبِيبٌ	1
1	لَيْتَ عَادَ لِي عَيْدُ اللَّوَاعِجِ غَرَّةً فَإِنَّ فُؤَادِي لِلْعَرَامِ نَسِيبٌ	1
1	وَعُنُونُ حَالِي لَوْ رَأَى بَثُّ بَعْضِهِ شُحُوبٌ وَمِنْ دُونَ الشُّحُوبِ وَجِيبٌ	1
1	لَحَا اللَّهُ قَلْبِي كَمْ تُنَازِعُهُ الرَّدَى لِحَاطٌ لَهَا فِي صَفْحَتَيْهِ نُدُوبٌ	1
1	يَلْدُ الْهَوَى لَا دَرَّ دُرٌّ أَبِي الْهَوَى وَحَسْبُكَ مِنْهُ زَفْرَةٌ وَنَجِيبٌ	1
1	أُدْرِجْ أَنْفَاسِي مَخَافَةَ كَاشِحٍ وَأُطْرِقْ كَيْمَا لَا يُقَالُ مُرِيبٌ	1
1	أَدِينُ بِكِتْمَانِ الْهَوَى فَيَذِيعُهُ فُؤَادٌ وَطَرَفٌ خَافِقٌ وَسَكُوبٌ	1
1	وَقَالُوا غَوِيٌّ لَا يَتُوبُ وَأَنْتُمْ وَمَا عَلِمُوا حُبًّا فَكَيْفَ تَتُوبُ	1
1	بِحَسْبِ التَّوْفِاقِ مِنْ عَفَافِي زَاجِرٍ وَمِنْ صَوْنِهِ عَمَّا يُرِيبُ قَرِيبٌ	1
1	أُجِلُّكَ أَنْ أُبْدِيَ هَوَاكَ عُلاَلَةً وَلَكِنْ لِسَانُ الْعَاشِقِينَ خَطِيبٌ	1

11. Ondan bir ceylan içerisinde yaban ineği ve sansar görünür, ondan dostlar arasında bir heybet gözükür.

12. Hoşnutluk yüz çevirmekle; vuslat ise kızgınlıkla karışır. Halbuki o hem hasta edicidir hem de doktor.

13. O, arzuya engel olmaktır, engelleri arzulamaktır. İncidir o, ince bir nazdır, insanın aklını başından alır.

14. Kuruntular kuşku vermekteyken, güzellikten gafil olduğum bir vakit, beni geri dönmeye davet etti.

15. Bütün organlarımı davet etti, zaten davetçisi onu her çağırdığında çağrılan ona icabet eder.

16. Yüzümün yan tarafından taze bir akrep ısırды sanki. Şakaklarımın arasında kımıldanıp durmakta...

17. Şayet yakıcı aşkların bayramı birazcık bana dönse, hiç şüphe yok kalbim sevgiliye tutkunluğunu gösterecek.

18. Halimin görünümü zayıftır, bir kısmının dağıldığını görse keşke! Hatta zayıflıktan öte kalbim çarpıp durmakta.

19. Allah kalbimi aydınlatsın! Ölüm onunla nice mücadelelere girişti, onun iki yanında oldukça zarif gözleri var.

20. Aşk tatlıdır, aşk babasının benliği gibisi yok. Onun sesli bir nefes alışı ve içine çekilmesi yeter sana.

21. Düşman korkusuyla nefeslerimi yavaş yavaş yükseltiyorum. Suizan besliyor denilmemesi için başımı öne eğip susuyorum.

22. Aşkımı gizleyerek onu cezalandırıyorum. Sonra da onu gönül, alımlı bir bakış ve bir sağanak tüketiyor.

23. Tevbe bilmez günahkâr ve şaşkın diyorlar bana. Kendileri günah nedir bilmiyorlar ki biz tevbeyi nereden bilelim!

24. Yettiği kadar iffetime dil uzatanlar var, onun töhmetlerden kurtulması yakındır artık.

25. Aşkını bir avuntu göstermekten seni tenzih ederim. Âşıkların dili olsa olsa bir hatiptir ancak.

Burada şair mukaddimeden sonra asıl konuya geçerek sevgiliyi methetmiş, ona olan aşkını itiraf etmiştir. Böylelikle şiirin asıl temasını yakalamış ve tehallusu büyük bir ustalıkla gerçekleştirmiştir. Tehallusa dair daha önce de bir örnek verdiğimizden bu kadarıyla yetiniyoruz.

Ebu't-Tayyib'in kasidelerini incelediğimizde onun hatimelere çok önem verdiğini söyleyemeyiz. Ancak daha önce değindiğimiz gazelindeki şu hatimenin etkileyici olduğu söylenebilir.

14 فَهَوَاهُ دَاءٌ ضَمِنَ قَلْبِي لَا يَزُو — لُ وَمَا لِقَلْبِي مَخْلَصٌ مِنْ دَائِهِ

15 فَأَنَا الْمُقِيمُ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَالْوَلَا وَأَنَا الَّذِي فِي الرَّقِّ مِنْ خُدْمَائِهِ

14. Onun aşkı kalbimin derinliğinde bir derttir, bitmez. Kalbimi onun derinden kurtaracak yok.

15. Ben sevgi ve dostluk üzereyim, köleliğinde onun hizmetçilerindenim.

Şairin şiirlerine vahde (konu birliği) açısından bakıldığında bu hususa büyük ölçüde riayet ettiği söylenebilir. En uzun kasidesi bütünüyle bir medihtir. Kasidenin başlangıcında memdûhun göz kamaştıran bir güzelliğe sahip olduğu anlatılmış, sonuna doğru *Ben seni kesinlikle bir sansarın heybetinde görüyorum* denilerek aynı tema korunmuştur.

ÜSLÛP VE DİL

Ebu't-Tayyib'in şiirleri dil, vezin ve kalıp bakımından geleneksel Arap şiirlerine benzemektedir. Şair, şiirlerinde genel olarak işlediği temaya uygun anlatım şekilleri kullanmıştır. Ancak gazellerinde müstehcen ifadelerden kaçınmış, kasidelerinde hamasî duygulara yer vermemiştir. Böylelikle de klasik Arap şairlerinden ayrılmaktadır.

Ebu't-Tayyib'in şiirlerine bakıldığında başka şairlerden alıntı yaptığı ya da âyet ve hadislerden iktibasta bulunduğu görülmemektedir. Ancak edebî sanatları çokça ve büyük bir ustalıkla kullandığı hemen göze çarpmaktadır. Şiirlerinde çoğunlukla tıbâk (tezâd), cinâs ve tasrî' gibi edebî sanatlara yer vermiştir. Özellikle tek bir beyitte hatta tek bir mısradaki aynı kelimeleri farklı anlamlarda kullanışı, bir arada kullandığı zıt anlamlı kelimelere anlam bütünlüğü katması, onu özgün kılan yönlerinden bazılarıdır.

Bir kasidesinin baş tarafında kuzey ve güney ifadelerini birlikte kullanan Ebu't-Tayyib, tıbâk (tezâd) sanatının bir örneğini vermiş olmaktadır.

2 ثُكِّلْنِي مِنْ بَعْدِ سُلْوَانِ صَبَوْتِي شَمَالٌ تُعْنِي مُهْجَتِي

2. (Ayrılık sonrası) tam teselli bulmuşken özlemim bana ağır geliyor, kuzey ve güney ruhuma yorgunluk veriyor.

Bir mukattaasında ise bunu sözleşme ve ondan cayma anlamlarındaki kelimelerle yapmıştır: (Serî')

1 نَاسَقَنِي الْوَصْلَ فَهَنَيْتُهُ مِيقَاتُ مُوسَى فَاتَ بِالْصَدِّ

2 لَا بُدَّ مِنْ يَنْ عَلَى غِرَّةٍ مَا أَنْتَ إِلَّا زَمَنُ الْوَرْدِ

1. Vuslatı benden erteledi, kabul ettim (ama) Musa'nın sözleşmesi yüz çevirmeyle sonuçlandı.

2. Gaflet üzereyken ayrılık kaçınılmazdır. Artık şimdi olsa olsa vird çekme zamanıdır.

Bir diğer mukattaasında da varlık ve yokluk (فقر رغد) kelimeleri arasında tıbâk vardır. (Münserih)

1 لَنَا نُفُوسٌ إِذَا هِيَ انْصَدَعَتْ بَلَمَحٍ طَرْفٍ تَقُومُ سَاعَتُهَا

2 عَزَّتْ فَعَاشَتْ بِفَقْرِهَا رَغْدًا وَفِي اعْتِرَالِ الْأَنَامِ رَاحَتُهَا

1. Canlarımız var, göz ucundan bir bakışla çatlayıp çıktığında kıyamet kopar.

2. Şerefini korumuş ve yoksulluk içerisinde bollukta yaşamıştır. Zaten insanlardan uzak kalmak rahatlatır onu.

Bir diğer tıbâk örneği de şu beyittir:

1 يَشُوبُ الرِّضَا بِالصَّدِّ وَالْوَصْلِ بِالْقَلَى وَمَا هُوَ إِلَّا مُسَقِّمٌ وَطَيْبٌ

12., Hoşnutluk yüz çevirmekle; vuslat ise kızgınlıkla karışır. Halbuki o hem hasta edicidir hem de doktor.

Ebu't-Tayyib'in şiirlerinde ustalıkla kullandığı bir diğer sanat da tasrî'dir. Bilindiği gibi tasrî', birinci beytin ilk mısrasının sonunun kasidenin kafiyesiyle aynı olmasıdır.⁹ Ebu't-Tayyib'in bütün kasidelerine musarralı olarak başlaması hem şiirlerine güzel bir ahenk katmakta hem de şiirdeki kabiliyetini gözler önüne sermektedir.

أَمَّا أَنْ مِنْ نَجْمِ الشُّجُونِ غُرُوبٌ وَحَتَّى مَتَى رِيحُ الْفُتُونِ تَنْوُبُ

1. Hüzün yıldızlarının batma vakti gelmedi mi, çile rüzgârları daha ne zaman dönüp gidecek?

1 رَشَأُ تَمَكَّنَ مِنْ فُؤَادِ النَّائِيَةِ فِي قَفَرٍ حَبِيٍّ وَفِي بَيْدَائِهِ

1. Sevgisinin ıssız çöllerinde ve kumlarında yolunu kaybetmiş şaşkının gönlünde bir yavru ceylan yer etti.

1 نَهْنَهُ دَوَالِحَ جَفْنِكَ الْمَقْرُوحِ وَأَرْحَ طَلَائِحَ قَلْبِكَ الْمَجْرُوحِ

1. Yaralı göz kapağının bulutlarını dindir! Yaralı kalbinin yorgunluklarını bitir!

وَفَتَى يَرْفُ بِمِثْلِ ثَوْبٍ نُضَارٍ وَعَثَاعِثٍ تَرْتَجُ تَحْتَ إِزَارٍ

1. Bir genç ki parlak bir elbise ve elbisenin altında dalgalanan etek gibi göz kamaştırıyor.

أَمْؤُنِّي فِي الْحُبِّ لَا مُتَوَانِي مَا أَتَتْ مِنْ وَلَهِي وَمِنْ سُلُوَانِي

⁹ Tasa, Muhammet, *İbnü's-Semmân ve Şiirleri*, s. 159.

1. Sevgi hususunda beni kınayıp gevşeklik göstermeyen kişi! Benim üzüntümden ve tesellimden sana ne!

Şair kasidelerinde mübalağa sanatını da kullanmaktadır. Aşağıdaki beyitte sevgiliye duyduğu aşkın bir yangın olduğunu belirterek mübalağa yapmıştır.

3 سَهَرْتُ لَهَا نَائِي الْمَضَاجِعِ فَانْبَرَى لَهَا بَيْنَ أَخْنَاءِ الضُّلُوعِ لَهَيْبُ

3. Onun için yataklardan uzak kalarak uykusuz sabahladım, onun için göğüs kafesimin kemikleri arası alev aldı.

Gazelinde yer alan şu beyitlerde de Ebu't-Tayyib memdûhunu methederken teşbihle birlikte mübalağa yapmıştır.

3 مَلَكٌ تَرَى رُمَحَ الْقَوْمِ وَقَوْسَ حَا جِيهِ وَسَيْفَ اللَّحْظِ مِنْ نُظْرَائِهِ

4 قَمَرٌ تَرَأَى نَحْوَ مِرَآةِ السَّمَاءِ وَفِيهِ أَثَرُ بَدْرِهِ بِإِزَائِهِ

3. Yeni bir mızrağı, kaşının yayını, bakışının kılıcını (ancak) benzerlerinde görebildiğin bir melektir o.

4. Göğün aynasına akseden bir aydır o. Onun dolunayı önünde iz bırakır.

Bir başka mübalağayı da memdûhun kokusunu anlatırken, onun esansçı dükkânında giyindiğini ifade ederek yapmıştır.

10 وَإِذَا بِهِ وَافَى يَفُوحُ كَأَنَّمَا زُرْتُ غَلَاتِلُهُ عَلَى عَطَارِ

10. Onu karşımda görünce bir koku yayılır. Sanki onun şeffaf elbiseleri esans dükkânının önünde düğmelenmiş.

Şairin kullandığı bir başka bedî sanat da tezyîldir. Tezyîl, itnâb çeşitlerindendir. Şair aşağıdaki beyitin ilk kısmındaki anlamı ikinci beyitte teyid eden ifadeler kullanmıştır.

3 فَلَرُبَّمَا ضَاقَ الْفَضَاءُ بِأَهْلِهِ وَكُرَبَّمَا سُدَّتْ مَهَافِي

3. Uzayın kendi ahalisine dar gelmesi mümkündür. Rüzgârın estiği yollar da kapanabilir.

Ebu't-Tayyib, aynı kasidenin şu beyitlerinde ise iltifat sanatı icra etmiştir. Birinci tekil şahıstan ikinci tekil şahıs kipine geçiş yapmıştır.

- 4 كَمْ ذَا تَبَيْتُ مُسَهَّدًا تَرَعَى السُّهَى مُتَمَلِّيًا مِنْ لَاعِجِ التَّيْرِيحِ
5 كَمْ ذَا تَصُدُّ عَنِ النَّصِيحِ عَمَائَةً وَتَرَى وَلِيَّ النَّصِيحِ غَيْرَ

4. Günlerce acı veren yakıcı aşktan dolayı kıvranarak küçük aydaki yıldızlardan birini gözleyerek uykusuz geceliyorsun sen!

5. Nicedir sapkınlıkla mürşitlerden yüz çeviriyorsun. İrşat ehlini samimi görmüyorsun.

Aşağıdaki mukattaasında ise şair anlam itibariyle birbirine yakın kelimeleri kullanarak tenâsüb sanatı yapmıştır.(Recez)

- 1 لَقَدْ عَلِقتَ يا فُؤادي بِالْحُسَيْنِ ذِي الْوَسَنِ
2 فَإِنْ ظَمِئتَ فَارْشِفْنِ رِيقَ الْحُسَيْنِ

1. Ey kalbim! Sen uykulu körpe bir güzeli sevdin.

2. Eğer susuzluktan yanmışsan, güzel ve körpeciğin tükürüğüyle susuzluğunu gider.

EDEBÎ TASVİR

Ebu't-Tayyib el-Ğazzî, şiirlerinde tasvirler de yapmıştır. Özellikle tabiat tasvirlerine çokça yer vermiştir. Yüz, endam ve güzel kadın tasviri bunların başında gelir. Aşağıdaki mukattaada şair memdûhunun yüzünü halis ipekten bir kadife, yanağını ise yakut şeklinde tasvir ediyor. (Kâmil)

- 1 عَاطِيَّتُهُ حَلَبَ الْعَصِيرِ وَلَا سِوَى زُهرِ الثُّجُومِ تَجَاهَ زُهرِ الْمَجْلِسِ
2 أَنْظُرْ إِلَيْهِ كَأَنَّهُ مُتَبَرِّمٌ مِمَّا تُغَاوِلُهُ عُيُونُ التَّرَجِسِ
3 وَكَأَنَّ صَفْحَةَ حَدِّهِ يَاقُوتَةٌ وَكَأَنَّ عَارِضَهُ خَمِيلَةٌ سُنْدُسٌ

1. Ona meyve suyunun özünü verdim. Yıldızların parlakları meclisin parlaklığı karşısında eşit değildir.

2. Bak ona, sanki nergis gözlerin yaktığı aşk şiirlerinden rahatsız gibi.

3. Yanağının yan tarafı sanki bir yakuttur. Yüzünün diğer yanı ise halis ipekten kadifedir.

Aşağıdaki mukattaa da onun teşbih sanatıyla yaptığı tasvirlerine güzel bir örnektir. Şair, burada sevincin yayılışını aydınlık veren mumların eriyişi ile anlatıyor: (Vâfir)

- 1 أَعَدَّ لَهُمْ أَوْرَاقَ كَنْفٍ تَمُدُّ مِنَ السُّرُورِ عَلَيْهِ فَيَنُ
2 كَالسِّنَةِ الشُّمُوعِ نُضِيءُ لَكِنْ نُذِيبُ نُفُوسَهَا شَيْئًا فَشَيْئًا

1. Tasası için, üzerine sevinç gölgeleri sarkıtan “nasıl olacakları” yazan kağıtlar hazırladı.

2. Mumların fitilleri gibi aydınlık veriyor; ancak azar azar kendini eritiyor. (Hayaller karın doyurmuyor)

Bir başka edebî tasvir örneği de şu mukataasıdır ki burada şair tasviri tezyîl sanatı ile gerçekleştirmiştir: (Tavîl)

1 نَصَارَةُ أَهْلِ الْكَيفِ ظِلٌّ مَنْ اكْتَسَى بِهِ نَحْوَ شَهْرِ ظِلٍّ فِي النَّاسِ عَارِيَا

2 عَلَى وَجْهِ مَيٍّ مَسْحَةٌ مِنْ مِلَاحَةٍ تَزُولُ وَيَقَى الْخِزْيُ مِنْ بَعْدُ بَادِيَا

1. Ehl-i keyfin göz aydınlığı gölgedir, bir ay boyunca kim ona bürünürse insanlar içinde çıplak kalır.

2. Mey (adlı güzel kadının) yüzünde gittikçe yok olan bir güzellik dokunuşu var ki gelip geçecek de sonunda kala kala apaçık bir hüsrana kalacak.

Bir kasidesinde Ebu't-Tayyib mübalağa sanatı yaparak sevgiliyi parlak bir dolunay şeklinde tasvir etmiştir.

5 فِي الصِّدْرِ بَدْرٌ فِيهِ لَمْ تَحْظَ أَعْيُنٌ وَلَا صَوْرَتُهُ لِلنَّفُوسِ

5. Göğsümde ne bir gözün baktığı, ne de kalbin gönle tasvir ettiği bir dolunay var.

Osmanlı dönemi Arap şairlerinden Ebu't-Tayyib'in şiirleri, şairin ifade gücünün ve sanat zevkinin oldukça güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Ebu't-Tayyib, kasidelerinin yanında mukattaalar halinde de şiirler söylemiştir. Her ne kadar şairin elimize ulaşmış bir dîvanı olmasa da dönemin terâcim kitaplarında yer alan şiirleri, şiirliği hakkında değerlendirme yapmaya yetecek kadardır. Dolayısıyla şair hakkında sahip olduğumuz bilgileri el-Muhibbî'den, şiirlerini de *Nefhatu'r-Rayhâne* adlı eserinden elde etmiş bulunuyoruz.

Ebu't-Tayyib gazellerinde geleneksel Arap edebiyatının örneklerini vermiş, ancak abartılı benzetmelerden, aşk maceralarından uzak kalarak gazelde mutedil bir yol izlemiştir. Gazellerinde müstehcen ifadelerden kaçınıp, kasidelerinde hamasî duygulara yer vermediğinden, klasik Arap şairlerinden farklı olduğu söylenebilir. Şiirlerindeki medihlerinde muhataplar muhtemelen hayal dünyasından üretilmiştir. Bir kısmında kendisini ifade etmiş olması da mümkün gözükmektedir. Şiirlerinde öğüt ve hikmet teması da âşikârdır.

Ebu't-Tayyib'in şiirlerinde başka şairlerden ya da âyet ve hadislerden iktibaslara rastlanmamaktadır. Ancak kendisi, pek çok bedîî sanatını oldukça mahir bir şekilde kullanmış, meramını anlatırken özellikle tıbâk (tezâd), tasrî', mübalağa ve itnâb sanatlarından yararlanmış. Şair ayrıca edebî tasvirler de yapmış, özellikle tabiat tasvirlerine yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA

el-Muhibbî, Muhammed Emîn Fadlullâh b. Muhibbiddîn b. Muhammed, *Hulâsatu'l-Eser fî A'yânî'l-Karnî'l-Hâdî Aşar*, Dâru Sâdir, Beyrut, ts.

el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne ve Raşhatu Tûlâi'l-Hâne*, (nşr. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, I. bs. b.y.y., 1967.

Hafâcî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *Rayhanetu'l-Elibbâ ve Zehraui'l-Hayâti'd-Dunyâ*, (nşr. Ahmed İnâye), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.

İbnu'l-Ğazzî, Şemsuddîn Ebu'l-Meâlî Muhammed b. Abdirrahmân, *Dîvânu'l-İslâm*, (nşr. Seyyid Kisravî Hasen), Beyrut, 1995.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Muelliîîn*, Beyrut, 1957.

Tasa, Muhammet, *İbnü's-Semmân ve Şiirleri*, Konya, 2007.

Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, Beyrut, 1980.